

SUUDİ ARABİSTAN VE İRAN: BİR HALAT ÇEKME YARIŞI MI YOKSA VARLIK SAVAŞI MI?

Suudi Arabistan-İran gerginliğini petrol rezervleri açısından bölgesel bir rekabet, mezhepsel bir çatışma ya da güvenlik ikilemi olarak açıklamak da pekâlâ mümkündür. Ancak bu açıklamaların her biri ve hepsi, gerginliğin sebep ve sonuç ekseninde değerlendirilmesinde, bu coğrafyada son sözü kimin söyleyeceğini belirtmekten uzak bir halat çekme yarışına işaret etmektedir.

İbrahim EFE

Suudi Arabistan ve İran arasında, son günlerde tırmandırılan gerilimin özelliği bölgesel (ekonomik ve askeri) rekabet, güvenlik ikilemi ve mezhep farklılığı gibi farklı ama birbirini tamamlayan dinamiklerle açıklanabilir ve bölgedeki diğer ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri açısından pekâlâ eleştirilebilir. Ancak bu açıklamaların ve eleştirilerin ıskalandığı ya da göz ardı ettiği en önemli gerçek, bunların sebepten çok birer sonuç olma niteliğidir. Riyad ve Tahran üzerinden sembolleştirilen bu halat çekme yarışının, gerçekten bir var olma meselesine delalet etmediği ise bu yazının odak noktası olacaktır.

Bu var olma meselesinin, nasıl bir dünyada yaşadığımızı anlamakla alakalı olduğu üzerine düşünmekle işe başlayabiliriz. Bu nedenle Suudi Arabistan ve İran arasında artan bir 'gerilimden' bahsedemeyeceğimizin nedeni işte bu var olma meselesi ile ilgilidir. Bugün ne Suudi Arabistan ne İran, ne de başka bir bölgesel 'güç', yaşadıkları coğrafyayı ve hatta aralarındaki anlaşmazlıkları isimlendirme iradesini haizdir. Suudi Arabistan ve İran arasındaki 'gerilim' dediğimizde, isimlendirmenin (*nominalisation*) gizlediği fail, yani germe işini yapan aktör, ne Suudi Arabistan ne de İran'dır.

Körfezi' isimlendirmesini tercih etmiş ve bazı Amerikan üniversiteleri öğretim materyallerinden 'İran Körfezi' ismini çıkarmıştır. Bu arada Britanya için faaliyet gösteren Coğrafi İsimler Daimi Komitesi'nin (*Permanent Committee on Geographical Names-PCGN*) Ekim 2014 toplantısında alınan bir kararla Kuzey Suriye ile ilgili olarak kullanılan coğrafi isimlendirmelere Kürtçe isimlerin de eklenmesi tavsiyesinde bulunduğunu hatırlatmakta fayda var(!)

Bir varlığa isim vermek, o varlık üzerinde karar verici bir gücün işaretidir, ebeveynlerin çocuklarına isim vermesinde olduğu gibi. Bu nedenle Suudi Arabistan ve İran arasında yaşananın, gerçek anlamda bir gerilim olduğundan bahsedemeyeceğimizin nedeni işte bu var olma meselesi ile ilgilidir. Bugün ne Suudi Arabistan ne İran, ne de başka bir bölgesel 'güç', yaşadıkları coğrafyayı ve hatta aralarındaki anlaşmazlıkları isimlendirme iradesini haizdir. Suudi Arabistan ve İran arasındaki 'gerilim' dediğimizde, isimlendirmenin (*nominalisation*) gizlediği fail, yani germe işini yapan aktör, ne Suudi Arabistan ne de İran'dır.

Nokta'dan Sonrası

1992 yılında *Operation Provide Comfort*, nam-ı diğer Çekiç Güç Operasyonu hakkında Millet Meclisi'nde konuşan Necmettin Erbakan, şunları söylemektedir:

Bakınız, birinci Sevr Antlaşmasından sonra ikinci Sevr yapılmak isteniyor. Birinci Cihan Harbinin arkasından Ermenistan'ı kurmak istediler, İkinci Cihan Harbinin arkasından da İsrail kuruldu. Şimdi ise bu planın üçüncü dönemi yaşanıyor. Bu üçüncü dönemde hepimizin bildiği gerçekler şunlardır: İran-İrak Savaşı, Siyonizmin kontrolündeki ABD başlatmıştır. Kuveyt'in işgalini Irak'a tavsiye eden ABD'dir; Irak'a

hücum, ambargo, yeni rejim ve Irak hakkında tatbik edilenler, hep bunların marifetleridir. Halepçe ve Süleymaniye'deki katliama ait bütün kimyevî silahları veren, Amerika'nın kendisidir.

Erbakan'ın bu ifadesi o dönemde aşırı hassas bir muhalefet partisi liderinin iktidar eleştirisi ya da komplo teorisi olarak değerlendirilebilirdi; eğer Erbakan'ın konuşmasında değindiği ve Güneri Cıvaoglu'nun 2 Şubat 1991 tarihli bir haberde kaleme aldığı, 2010 yılında bizlere tekrar hatırlattığı bir diyalog günümüze ışık tutmasaydı:

“İşte -eliyle Kuzey Irak bölgesini göstererek- savaş bitecek, Saddam çökmüş olacak. Bu yörede devlet kalmayacak, devlet otoritesinden yoksun bir boşluk doğacak, Kürtler bir devlet kurarak buradaki boşluğu dolduracaktır. Belki Türkiye'den de toprak isterler.” Gazeteci arkadaş kendisine diyor ki, “Türkiye, bunu kabul etmeyeceğini açıklamış bulunuyor.” Amerikalı yarbay, “O zaman çarpışacaksınız” diyor.

Bu minvalde Joseph Raz'ın nihai olarak katı bir siyasi tarafsızlık olmayacağı tezini hatırlarsak, ABD Suriye'de ortaya çıkan durum sonrasında oluşan otorite boşluğunu derinleştirmek için Suudi Arabistan ile İran arasında bir çatışmayı körüklemektedir. 2014 yılında Suudi Arabistan'ın askeri harcamalarının (80 milyar dolar) bölgedeki tüm ülkelerin toplamından fazla olduğunu ve en önemli silah tedarikçisinin ABD olduğunu hatırlamakta fayda var. Ayrıca İsrail'in önceki ve mevcut 'İran-Suudi gerilimleri'nden gayet hoşnut olduğu görülebilir. Nitekim 11 Ocak 2016 tarihli ve “İran-Suudi Gerilimleri İsrail için Eşi Görülmemiş bir Fırsat Sunmaktadır” (*Iran-Saudi Tensions Present Unprecedented Opportunity for Israel*) başlıklı bir *Haaretz* haberinde bu fırsat şu şekilde açıklanmaktadır:

“Şu anda Golan Tepeleri'ni Suriye'ye geri verme ihtimali yokken, Sünni güçler İsrail'i eleştirmek yerine İran'a karşı çıkmakla daha fazla ilgilenirken, Sünni-Şii ayrımı Arap-İsrail ya da Müslüman-Yahudi ayrımından daha derinken, Mısır Hamas'ın tünellerini yok etmek için İsrail'den daha fazla çabalarken, çok taraflı bir barış sürecini başlatmak için mevcut an gerçekten değerlendirilmelidir.

Yukarıdaki Freudçu dil sürçmesi, meselenin özünü ortaya koymaktadır. İsrail'in artık anti-Semitizm kartını oynayamayacağı (Simpson, 1938 tarihli Mülteci Sorunu adlı makalesinde “anti-Semitik duygunun Avrupa'daki varlığının temel nedenlerinden birinin

Siyonizm olduğunu... [zira] tüm dünya milletlerinin aklına Yahudilerin ayrı bir millet olduğunu kazıdığını” söyler) ABD'nin İsrail'in Filistin politikasını bölgedeki diğer Müslüman ülkelere rağmen destekleyemeyeceği bir ortamda, hem Suriye'deki savaş hem de Suudi-İran gerilimi, tüm dikkatleri tam da ‘olması gereken’ yöne çevirmektedir. Suudi Arabistan-İran gerginliğini petrol rezervleri açısından bölgesel bir rekabet, mezhepsel bir çatışma ya da güvenlik ikilemi olarak açıklamak da pekâlâ mümkündür. Ancak bu açıklamaların her biri ve hepsi, gerginliğin sebep ve sonuç ekseninde değerlendirilmesinde, bu coğrafyada son sözü kimin söyleyeceğini belirtmekten uzak bir halat çekme yarışına işaret etmektedir. Meselenin özünü ise 13 Ocak 2016'da Kongre'de yaptığı son ‘Birliğin Durumu’ konuşmasında Obama şöyle vurguladı: “Amerika Birleşik Devletleri dünyadaki en güçlü millettir. Nokta.”

Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında, özellikle Suriye'de patlak veren ve devam eden savaşta ve bölgesel çatışmalarda, tarafsız kalması gerektiği yönündeki görüşlerin ne kadar temelsiz ve aslında tarafgir oldukları gerçeğini şimdilik bir tarafa bırakalım. Suudi-İran gerginliğinin patlak vermesinin ardından hem Dışişleri Bakanlığı hem de Başbakan tarafından diplomasiye dönüş ve sağduyu çağrıları yapıldı. Ancak Cumhurbaşkanı Erdoğan, tırmandırılmak istenen mezhep çatışmasının arkasındaki üst akla vurgu yaparak, İran'ı özellikle Suriye'de aldığı konumdan dolayı açıkça eleştirdi. Birbiriyle çelişir gibi görünen bu iki tepki Türkiye'nin, Suudi Arabistan ve İran arasındaki sözde gerilimde dengeli bir siyaseti tercih ettiği izlenimini verebilir. Gerçekte ise Türkiye'nin Rusya-İran-Esad ittifakının karşısında Suudi Arabistan ve Katar ile beraber, ABD'nin imkân verdiği ölçüde, hareket ettiğini biliyoruz. Bunu Türkiye'nin kısıtlı gücü ya da güçsüzlüğü ile haklılaştırabilirsiniz ya da haklılaştırabilirler. Ancak bugün, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu durum (uzun yıllardan beri olduğu gibi ama şimdi daha şedit bir şekilde) bir varlık savaşıdır. Türkiye'nin, Suudi Arabistan'ın ve İran'ın da bu varlık savaşında nasıl hayatta kalacakları artık bir tarafsızlık meselesi değildir; Obama'nın koyduğu noktanın öncesine katılmakla ya da sonrasında bir söz söyleyebilmekle ilgilidir.

Son olarak, bu yazıyı bomba seslerinin yankılandığı ve zaman zaman yeri sarstığı ‘serhat şehri’nde, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Halep vilayetinin ve Azez bölgesinin bir parçası olan Kilis'te noktalıyorum. ○

Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi